

TÜRK EDEBİYATINDA KELİMELERİN TOPLUMSAL CİNSİYETİ*

Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK**

ÖZ: Türkçede dilbilgisel cinsiyet bulunmaz, fakat toplumun kadın ve erkeklere uygun gördüğü davranış biçimleriyle, cinsiyetlere yüklediği rol ve sorumluluklarla oluşan; derin kültürel kodlara dayanan toplumsal cinsiyetin yansımaları, Türkçe söz varlığında görülebilmektedir. Bu makalede, (1) davranış, tavır, alışkanlık, zihinsel ve bilişsel nitelikleri, (2) fiziksel özellikleri, (3) meslekler ve uzmanlık alanlarını ifade eden 552 kelime; 1860-2015 yılları arasında yazılmış anlatmaya bağlı edebî eserlerde taranmış, kelimelerin hangi cinsiyetteki karakterler için ne oranda kullanıldığı sayısal verilerle ortaya konmuş ve Türk edebiyatında toplumsal cinsiyetin görünümü tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplamda 8 milyon kelime-den oluşan 163 eserin (roman ve hikâye) ayrı ayrı taranması, verilerin SPSS 21 ve Minitab 15 programlarıyla analizi sonucunda, 402 kelimenin Türk edebiyatında toplumsal cinsiyete sahip olduğu görülmüştür. Bu makalede içerik analizi sonucu elde edilen veriler sunulacak ve tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkçede toplumsal cinsiyet, Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet, dil ve cinsiyet.

Gender in Turkish Literature

ABSTRACT: There is no grammatical gender in Turkish, but reflections of social gender can be found in Turkish vocabulary depending on the behaviours that are seen as appropriate for men and women formed by roles and responsibilities attributed to genders. In this article, 552 words expressing (1) behavioural, intellectual and cognitive

---

* Bu makale metni, TÜBİTAK tarafından desteklenen ve yürütücüsü olduğum [113K491] numaralı, Türkçede Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti adlı araştırma projesinin içerik analizi verilerinden oluşturulmuştur. Destekleri için TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

** Gazi Üni. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.
gulcancolak@gmail.com *Gönderim Tarihi: 24.12.2017 Kabul Tarihi: 27.03.2018*

qualifications, (2) physical characteristics, (3) occupations and specialties were searched in the literary texts written between 1860-2015, and it was determined that which words were used for which gender with numerical and statistical data. Thus, the reflection of gender in Turkish literature was tried to be determined. As a result of the one by one analysis of 163 literary works (novels and stories) consisting of approximately 8 million words in total, and processing the data with SPSS 21 and Minitab 15 programs, it has been seen that 402 words have social gender in Turkish literature. In this article, the results obtained from content analysis will be presented and discussed.

Keywords: Gender in Turkish, gender in Turkish literature, language and gender.

Giriş

Doğal ve genetik özellikler içeren *biyolojik cinsiyet*, kadın ya da erkek cinsiyetinde doğmayı; sosyolojik, kültürel ve psikolojik temelli *toplumsal cinsiyet* ise biyolojik cinsiyet üzerine inşa edilmiş cinsiyet rol ve davranışlarını ifade etmektedir. Anne karnında cinsiyeti öğrenilen kız çocuğunun, “Prensesim, minik kelebeğim, güzelim...” gibi ifadelerle sevilmesi, onun XX kromozomlarıyla ilgili olmadığı gibi; erkek ceninin de “Paşam, yiğidim, aslanım...” diye dünyaya çağrılmasının, XY kromozomlarıyla bir bağlantısı yoktur. Bir genelleme ile örnek verilen söz konusu dilsel biçimler; tamamen kültürel, bunlar büyük ölçüde cinsiyetlere atfedilen davranış ve tutumlarla ilgilidir ve -henüz bebek doğmadan, onun cinsiyetine uygun görülen zıbınların ve emziklerin renklerinden oyuncaklara kadar uzanan geniş bir kültürel yelpaze içinde- bebeğin doğumunu bekleyen unsurlardan sadece birkaçıdır.

Toplumun kadın ve erkek cinsiyetine uygun gördüğü rolleri, sorumlulukları, görev ve davranışları içeren; kadın ve erkek olmaya dair beklentilerle, kültürel olgu ve önyargılarla şekillenen *toplumsal cinsiyet*, bireyin doğumundan itibaren öyle başarıyla kurgulanır ki zamanla biyolojik cinsiyet gibi doğal hâle gelir. Bu toplumsal cinsiyet aşılması ve inşası; insanın ölümüne dek uzanan toplumsallaşma sürecinde -cinsiyete göre farklılaşan yaptırımlarıyla- kültürel bir etkinlik olarak devam eder. *Fıstığım, çiçeğim* gibi hitaplar, kız çocuğuna nazik ve ince bir ses tonuyla söylenirken; erkek çocuğa *kaplan, koç* metaforlarıyla cesaret ve güç aşılanır. Çocuklukta başlayan ve erkeklere genellikle *güç, cesaret, dayanıklılık*; kadınlara ise *zayıflık, kibarlık, duygusallık* atfeden toplumsal cinsiyet eğitimi, yetişkinlikte de devam eder ve kişilerin davranış biçimlerinden seçecekleri mesleklere kadar etkisini sürdürür.

Çocukluk döneminden itibaren işlenen ve bazı yönleriyle kemikleşen cinsiyete dair bu *anlamlandırma*; bir kültür unsuru ve taşıyıcısı olan dili de bir ölçüde biçimlendirmekte, aynı zamanda dile, toplumsal cinsiyeti aşılama da önemli bir işlev de vermektedir. Dil, toplumsal cinsiyeti besler, çünkü Sofu'nun (2000) ifade ettiği gibi çocuk için konuşmayı öğrenmek, aynı zamanda bir kültürün parçası olmak, dolayısıyla toplumun kadın ve erkeğe yönelik bakış açısını da kazanmak demektir (s. 255). Öyle olduğu içindir ki 9 yaşındaki -kız ya da erkek- bir çocuk; “*Kahraman Pelin; güzel, şirin, çıtkırıldım Tarkan'ı canavarların elinden alır ve onu sarayına götürür, tatlı ve narin Tarkan da yiğit ve korkusuz Pelin'in asil kalbinde mutluluğu bulur.*” cümlelerini duyduğunda, masalda bir tuhaflık olduğunu düşünecektir. Bu tuhaflığı sadece 9 yaşındaki çocuk değil büyük ihtimalle yetişkinler de hissedecek ya da metinde bir *ironi* olduğunu düşünecektir, çünkü metinde toplumsal cinsiyet rolleri, öğrenilen ve kabullenilen biçimleriyle ifade edilmemiş; dil kendi gerçekliğiyle çelişmiştir.

Dilin bireysel kullanımı, özgün bir etkinlik gibi görünmekle birlikte kaynağını, önemli ölçüde öğrenilmiş ve kabullenilmiş bir toplumsal zemin ve zihinden alır. Dolayısıyla gerek dili kullanırken gerek dilsel metinleri anlamlandırırken söz konusu zemin ve zihin düzeneği de aktiftir. Bu düzeneğin en etkili parçalarından biri olan dil, sözlü kültür ürünlerinden kitle iletişim araçlarına dek uzanan geniş bir kültür evreninde, bir fabrika gibi çalışır; toplumsal cinsiyet ham maddesini işleyerek hem kadın ve erkek modellerini üretir hem de bunları dolaşıma sokar. Söz konusu kültür evreninde, toplumsal cinsiyetin Türkçedeki üretimini ve yansımalarını değerlendiren önemli sayıda çalışma bulunmaktadır. Ders kitaplarında (Kükreler, 2015; Çınar, 2013; Topal, 2012; Kılıç-Bircan, 2011; Yorgancı, 2008; Aslan, 2000; Helvacıoğlu, 1996), televizyon dizi ve programlarında, sinemada, reklamlarda, sanal ortamlarda (Pehlivan, 2016; Eren, 2012; Şimşek, 2011; Erdal, 2010; Özgür, 2010; Çankaya, 2009; Özsoy, 2006; Tekvar, 2006; Demir, 2004; Ataman, 2002; İmançer, 2000), oyun ve oyuncaklarda (İçke, 2013; Kan, 2011), hitaplarda ve deyim, atasözü, masal, ninni, halk hikâyeleri, fıkralar gibi sözlü kültür ürünlerinde (Töret, 2017; Zengin, 2016; Akbalık, 2012; Arsoy, 2011; Ersöz, 2010; Köseler, 2009; Aktaş, 2008; Özünel, 2006; Sofu, 2000) toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsiyetçi dil unsurlarının aşılmasına dair dikkate değer veriler görmek mümkündür.

Dil, düşünceyi ve düşünme biçimlerini –doğrudan ya da dolaylı bir biçimde- etkilemektedir çünkü insan; Vendryes'in de (2001) vurguladığı gibi çocukluğundan itibaren kelimelerin tutsağıdır; sözlü ya da yazılı dilin açtığı ufuklarla düşüncelerini süsler, kurmaca deneyimler ve varlıklarla evrenini doldurur ve bunların imgelerini; kullandığı dilin bir

parçası hâline getirir (s.31). Dolayısıyla dil; toplumsal cinsiyet kimliğinin içselleştirilmesinde etkin bir rol üstlenir; dil yoluyla kadına ve erkeğe toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel önyargılar enjekte edilir. Kadının *saçı uzun aklı kısa* deyimiyile aşağılanması; *hayat adamı* sözü “zamana kolayca uyan, her türlü güçlüğü yenmesini bilen kimse” olarak açıklanırken, *hayat kadını* ifadesinin “para karşılığında erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden ve bu işi meslek edinen kadın, fahişe” (TDK, 2011) olarak tanımlanması; kadın ve erkeklere yönelik masum dilsel veriler olmadığı gibi hem cinsiyet ayrımcı bakışı sergiler hem de dil yoluyla bir düşünme biçimini aşılır. *Sözünün eri, erkeklik öldü mü, erkeklik sende kalsın* gibi deyimlerde dürüstlük, cesaret, olgunluk gibi kavramlar erkeklik üzerinden ifade bulurken *karı gibi, karılık et-* gibi deyimlerde döneçlik ve korkaklık kadınlık üzerinden anlatılır. *Mühendis, pilot, polis* gibi meslek adları genellikle erkek cinsiyetini çağrıştırdığı için kadına yönelik kullanıldıklarında *kadın* sıfatı meslek adının önüne getirilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, dilsel verilere yansımakla kalmaz; kadın ve erkeğin nasıl bir dil kullanması gerektiğine dair de yaptırımlar içerir. Kamusal alanda kadın daha mesafeli, uzlaşmacı ve kibar bir dil kullanmaya özen gösterirken erkeklerin, dilsel samimiyet sınırını aşmaları ve kamusal alanda küfürlü ifade kullanmaları daha alayışla karşılanır.¹

Cinsiyet ve dil çalışmaları temelde (1) kadın ve erkeklerin dil kullanım biçimlerini, (2) her iki cinsiyetin iletişimde sergiledikleri dilsel davranışları, (3) kadın ve erkeklerden söz ederken kullanılan dilsel farklılıkları incelemektedir (König, 1992: 26; Büyükkantarcioglu, 2002: 291). Bu makalede Türk edebiyatına yansıyan toplumsal cinsiyet –söz varlığı düzeyinde- ele alındığından çalışmada daha çok cinsiyetler adına toplum tarafından belirlenmiş dilsel yapılar üzerinde durulmuştur.² Türkçe söz varlığındaki cinsiyet üzerine Braun (1997), Braun (2000), Braun (2001), Güden (2006), Doğan (2011), Kerimoğlu-Doğan (2015) önemli çalışmalar ortaya koymuştur, fakat bu araştırma; Türkçe söz varlığı

¹ Özçalışkan (1994), kadınların küfür kullanımının, erkeklere göre daha az olduğunu ve ağır küfürler yerine ağız bozukluğu denebilecek ifadeleri tercih ettiklerini belirtir. Bayyurt (2000); aile ortamında kadın ve erkekler benzer hitap biçimlerini ve zamirlerini kullansalar da kadınların, kamusal alanda bir erkekle iletişime geçtiklerinde araya mesafe koymak amacıyla daha çok saygın hitap biçimlerini kullandığını tespit etmiştir.

² Kadın ve erkeklerin dili kullanma biçimleri ve dilsel davranışları üzerine bk. Lakoff, 1975; Edwards, 2009; Crawford, 1995; Coates, 2013; Wodak-Benke, 1998; Wareing, 1999; Maltz-Borker, 1997; Carli, 1990.

ğındaki toplumsal cinsiyeti, Türk edebiyatında (1860-2015 arası) incelemesi ve değerlendirmesi açısından söz konusu çalışmalardan ayrılmaktadır.

1. Türk Edebiyatında Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti Araştırması

Türkçede, *merhum-merhume*, *aktör-aktris* gibi alıntı kelimeler; *amca*, *teyze* gibi akrabalık ya da *horoz-tavuk* gibi bazı hayvan adları dışında cinsiyet ayrımı içeren sözler bulunmaz. Bu çalışma, alıntı ya da sözlüksel cinsiyet içeren kelimeler haricinde de -cinsiyet rollerine ve önyargılara bağlı olarak- Türkçe söz varlığında toplumsal cinsiyet içeren kelimeler bulunduğunu varsaymaktadır. Bu varsayımı test etmek amacıyla Türk edebiyatının anlatmaya bağlı edebî eserlerinde içerik analizi³ gerçekleştirilmiş, 552 kelimenin Türk edebiyatındaki toplumsal cinsiyeti araştırılmıştır.

İçerik analizi sonucunda, 402 kelimenin toplumsal cinsiyete sahip olduğu tespit edilse de bu durum diğer 150 kelimenin toplumsal cinsiyet içermediği anlamına gelmez. Çünkü -*çöpçatan*, *entrikacı*, *toraman*, *borsacı*, *hentbolcu*, *imalatçı* gibi- 60 kelimeye dair içerik analizinde hiçbir veri elde edilememiştir. Bunun yanı sıra kelimelerin kadın ya da erkek için kullanılma sayıları arasında fark olsa da bu farkın istatistiksel açıdan anlam taşımadığı bazı sonuçlar değerlendirmeye alınmamıştır.

1.1. Yöntem

Roman ve hikâye türündeki 163 eser, Word ya da PDF dosyasına aktarılmış, davranışsal-zihinsel nitelikleri; fiziksel özellikleri ve meslekleri ifade eden 552 kelime her bir eserde tek tek taranmış, kelimenin hangi cinsiyetteki kahraman için kullanıldığı, toplamda 8 milyon kelimededen oluşan bir söz havuzunda, sayısal ve istatistiksel verilerle tespit edilmiştir. Veriler SPSS 21 ve Minitab 15 programlarıyla analiz edilmiştir.

1.2. İçerik Analizinde Taranan Eserler

Bu çalışmanın hipotezlerinin test edildiği analiz birimi, 1860-2015⁴ yılları arasında yazılmış anlatma esasına bağlı edebî eserlerdir. Tiyatro, anı,

³ İçerik analizi, yazılı belgelerde ya da filmler, şarkı sözleri, reklamlar gibi iletişim ortamlarında bulunan bilgileri inceleme tekniğidir. Bazı kelimelerin ya da temaların, içerikte ne sıklıkla geçtiğini saymak bu sisteme dâhil olabilir. Araştırmacı bunları sistematik olarak kaydedip analiz eder (Neuman, 2007: 67).

⁴ Türkiye Türkçesinin başlangıç yılı 1911 kabul edilmekle birlikte bu çalışmada; Türk edebiyatının gelişim ve etkileşim süreçleri, 1860'lı yıllardan itibaren yeni edebî türlerin gerek tercüme gerekse telif yoluyla Türk kültür hayatına girmesi

seyahatname gibi eser türleri kapsam dışında tutulmuştur, çünkü tiyatro göstermeye bağlı; anı ve seyahatname ise bir kişinin gözlem ve bilgilerine dayanan öğretici metinlerdir. İçerik analizinde masal ve destan türündeki metinler, anonim oldukları; sözlükler de kelimelerin bağlam içindeki kullanımlarını göstermede yetersiz kaldığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Bunların yanı sıra Türkçe derlemler de taranmamıştır, çünkü derlemlerde içerik analizi yapılan kelime; sadece bir iki cümle ile dil-içi bağlamda verilmekte ve bu durumda çoğu zaman hedef sözcüklerin hangi cinsiyet için ya da unvan veya lakap olarak mı kullanıldığı tespit edilememektedir. Dolayısıyla hedef kelimeler; sadece roman ve hikâye türündeki anlatmaya bağlı edebî eserlerde incelenmiştir.

Eserlerin seçiminde, yazarlarının biyolojik cinsiyetinde eşit bir dağılım hedeflenmiş, kahraman kadrosunun da cinsiyet yönünden birbirine yakın olmasına dikkat edilmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda taranan 163 eserin 83'ü erkek, 80'i kadın yazarlara aittir ve eserlerdeki şahıslar kadrosunun da 315'i kadın, 341'i erkektir. Oluşturulan söz varlığı havuzunda, 1860-1939 yılları arasında yazılmış eserlerin toplam kelime sayısı 3.678.731; 1940-2015 yılları arasına ait eserlerin toplam kelime sayısı ise 4.302.663'tür.

1.3. Araştırma Ölçeği

Türkçede toplumsal cinsiyete sahip olduğu varsayılan ve 552 kelimededen oluşan bir hedef kelime listesi hazırlanmıştır. Kelimeler; (a) meslekleri, iş ve uzmanlık alanlarını, toplumsal statüyü (239 kelime), (b) davranış, alışkanlık biçimlerini, karakteristik, zihinsel, bilişsel nitelikleri (235 kelime) ve (c) fiziksel özellikleri ya da fiziksel görünümle ifadesini bulan tavır biçimlerini (78 kelime) ifade etmeleri yönünden 3 ayrı başlıkla sınıflandırılmıştır.

Toplumsal cinsiyeti değerlendirilen kelimelerin seçiminde aşağıdaki ölçütler esas alınmıştır:

1. Türkçe Sözlük'teki (TDK, 2011) tanımında, biyolojik cinsiyetten söz edilen *abla*, *cadaloz*, *canan*, *hafifmeşrep*, *zilli* gibi kelimeler hedef listeye alınmamıştır.

2. *Anaç*, *babaca* gibi biyolojik cinsiyeti ifade eden kelimelerden türetilmiş ya da *dağ adamı*, *babayiğit* gibi bu kelimelerle kurulmuş birleşik isimler hedef listede yer almamıştır.

(roman, gazete, tiyatro, dergi) göz önünde bulundurulmuş ve bu duruma bağlı olarak 1860'tan itibaren yazılan anlatmaya bağlı edebî eserler incelenmiştir.

3. *Bezci*, *çarıkçı*, *kasnakçı* gibi fazla yaygın olmayan meslek adları listeye alınmamıştır.

4. Belirli meslek alanlarında *-müdür* gibi- kademeyi ifade eden kelimeler alınmış, fakat yönetim kademesindeki alt bölümleri gösteren *emniyet müdürü* gibi sözler liste dışı bırakılmıştır. Ayrıca askerî rütbeleri gösteren kelimelerin tümü değil; bu alandaki toplumsal cinsiyeti temsil etmesi açısından *binbaşı*, *asker* gibi bazı kelimeler seçilmiştir.

5. Biçimsel karşıtlık içeren kelime çiftlerinden biri listede yer almıştır. Örneğin *bilinçli* listede yer alırken *bilinçsiz* taranmamıştır.

6. Aralarında yakın anlamlılık ilişkisi olan *dalkavuk*, *yalaka* ya da *yönetici*, *idareci* gibi kelimelerden biri, toplumsal cinsiyeti temsil etmesi açısından hedef listede bulundurulmuştur.

1.4. İşlem

Toplumsal cinsiyeti araştırılan kelimenin; Türk edebiyatında hangi cinsiyet için ne sıklıkla kullanıldığı tespit edilirken aşağıdaki ölçütlere dikkat edilmiştir:

1. İçerik analizi yapılan eserin orijinal dili esas alınmıştır.

2. “Elimi kolumu, insanların en *alınan* taraflarına çarpıyormuşum.” (Atay, 1984) cümlesinde görüldüğü üzere, hedef kelimelerin -belirli bir cinsiyetten ziyade- insanların geneline yönelik kullanımları değerlendirilmeye alınmamıştır.

3. Hedef kelime; “... çaldıkları şeyler de birkaç *âdi* şarkılardan ibaret olup...” (Ahmet Midhat Efendi, 2010) ifadesinde görüldüğü üzere insan dışındaki varlıkların ya da kavramların niteliklerine yönelik kullandığında değerlendirilmemiştir.

4. “...*çapkın* bir bakışla karısına bakıyordu.” (Uzuner, 2000) cümlesinde olduğu gibi kadın ya da erkeğin hâl ve tavrına yönelik kullanılan ifadeler, değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

5. Hedef kelime; lakap, meslek adı olarak ya da aynı kişiye gönderimde bulunarak defalarca kullanıldığında, değerlendirmedeki sayısal değeri *bir* (1) sayılmıştır. Örneğin Müşahedat’ta Agavni için *sarışın* 35; Tehlikeli Oyunlar’da Nurhayat Hanım için 70 kez *dul kadın* ifadesi kullanılmıştır.

6. Tarama yapılırken *kerli ferli-kelli felli*, *eşkiya-eşkiya* gibi ikili yazımlar ve *dönek-döneği* kelimelerindeki gibi biçimsesbilgisel süreçler dikkate alınmış, dolayısıyla kelimelerin farklı biçimleri de taranmıştır.

7. *Kederli-mükedder* gibi aralarında yakın anlamlılık ilişkisi bulunan kelimelerden sadece hedef listede bulunanlar taranmıştır.

2. Bulgular ve Tartışma

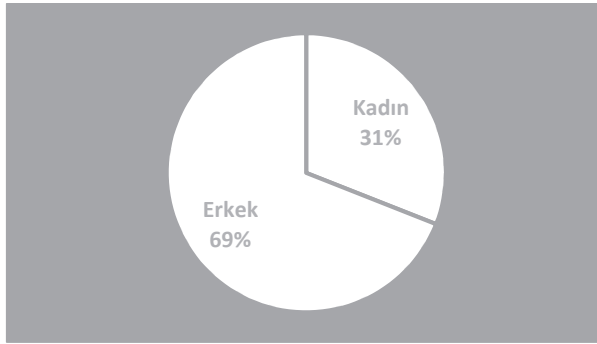
Üç ayrı kategoride değerlendirilen 552 kelimedenden 402'sinin Türk edebiyatında toplumsal cinsiyete sahip olduğu ve bunlardan 304'ünün erkek, 98'inin ise daha çok kadın cinsiyetine yönelik kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, sayısal sonuçtan ziyade, çeşitli kategorilerdeki hangi kelimelerin toplumsal cinsiyet içerdiği daha çok önem taşıdığı için her bir kategoriye ait bulgular, ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bu makalede, Türk edebiyatında toplumsal cinsiyeti tespit edilen kelimeler; yazar cinsiyetinden ve Türk edebiyatının dönem değişkenlerinden bağımsız değerlendirilmiştir. *Yazar cinsiyeti* ya da -1860'tan 2015'e uzanan bir süreç düşünüldüğünde- *dönem faktörü* elbette farklı veriler ve bakış açıları sunmaktadır. Bu yüzden elde edilen sonuçlar, öncelikle yazar ve dönem değişkenleri açısından incelenmiş ve çeşitli yayımlarla ortaya konmuştur.⁵

2.1. Davranış ve Tutumlar, Zihinsel-Bilişsel Nitelikler

Bu kategorideki 235 kelimenin 170'inde toplumsal cinsiyet tespit edilmiş ve Şekil 1'de görselleştirildiği gibi bunların 117'sinin (%69) daha çok erkek, 53'ünün (%31) ise daha çok kadın cinsiyeti için kullanıldığı görülmüştür.,

Şekil 1. Davranışsal ve zihinsel nitelikler kategorisinde cinsiyetlere göre dağılım

⁵ Bu makalede sunulan verileri yazar ve dönem değişkenleri açısından yorumlamak için bk. Çolak, Gülcan (2017), "Yazar Cinsiyeti Değişkeninde Türkçede Toplumsal Cinsiyet", 30. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Dilbilim Derneği Yay., Ankara, s. 297-305; Çolak-Yılmaz vd (2017), "Türkçe Kelimelerde Toplumsal Cinsiyet Değişimi", 18. *Uluslararası Türk Dilbilim Kurultayı*, 24-26 Şubat 2017, Çukurova Ü., Adana.

Tablo 1’de hangi kelimelerin daha çok ya da sadece erkek için kullanıldığı, bunların kullanım sayıları ve yüzdelik oranları yer almaktadır.

Tablo 1. Davranışsal-zihinsel niteliklerde toplumsal cinsiyeti *erkek* kelimeler

KELİMELER	CİNSİYET				TOPLAM	
	KADIN		ERKEK			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
afacan	11	39,3%	17	60,7%	28	100,0%
âlim	4	10,0%	36	90,0%	40	100,0%
alkolik	8	33,3%	16	66,7%	24	100,0%
anarşist	1	7,7%	12	92,3%	13	100,0%
asi	19	44,2%	24	55,8%	43	100,0%
âşık	131	30,5%	298	69,5%	429	100,0%
atak	7	29,2%	17	70,8%	24	100,0%
atılğan	4	23,5%	13	76,5%	17	100,0%
avanak	3	27,3%	8	72,7%	11	100,0%
avare	14	37,8%	23	62,2%	37	100,0%
aydın	7	22,6%	24	77,4%	31	100,0%
ayı	2	6,3%	30	93,8%	32	100,0%
aylak	6	21,4%	22	78,6%	28	100,0%
ayran gönüllü	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
ayyaş	1	2,6%	38	97,4%	39	100,0%
başarılı	44	39,3%	68	60,7%	112	100,0%
başiboş	15	37,5%	25	62,5%	40	100,0%
bencil	13	28,3%	33	71,7%	46	100,0%
berduş	1	16,7%	5	83,3%	6	100,0%
beş parasız	6	25,0%	18	75,0%	24	100,0%
bıçkın	0	0,0%	10	100,0%	10	100,0%
bilge	1	5,6%	17	94,4%	18	100,0%
bilgin	1	6,7%	14	93,3%	15	100,0%
bilinçli	11	35,5%	20	64,5%	31	100,0%
budala	84	39,1%	131	60,9%	215	100,0%
çakal	1	14,3%	6	85,7%	7	100,0%

cesur	59	37,1%	100	62,9%	159	100,0%
çapkın	43	22,4%	149	77,6%	192	100,0%
çengâver	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
çılgın	88	47,1%	99	52,9%	187	100,0%
cingöz	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
dâhi	1	5,6%	17	94,4%	18	100,0%
dalavereci	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
dalkavuk	6	37,5%	10	62,5%	16	100,0%
dallama	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
dangalak	1	10,0%	9	90,0%	10	100,0%
despot	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%
devrimci	7	31,8%	15	68,2%	22	100,0%
diktatör	2	28,6%	5	71,4%	7	100,0%
dönek	1	9,1%	10	90,9%	11	100,0%
entelektüel	10	41,7%	14	58,3%	24	100,0%
eşçinsel	2	18,2%	9	81,8%	11	100,0%
esprili	2	28,6%	5	71,4%	7	100,0%
esrarkeş	2	10,5%	17	89,5%	19	100,0%
fesat	6	40,0%	9	60,0%	15	100,0%
fırıldak	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%
gaddar	12	30,8%	27	69,2%	39	100,0%
geçimsiz	2	25,0%	6	75,0%	8	100,0%
geveze	36	42,4%	49	57,6%	85	100,0%
güvenilir	10	27,8%	26	72,2%	36	100,0%
hain	66	37,5%	110	62,5%	176	100,0%
hanzo	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
hayalperest	7	41,2%	10	58,8%	17	100,0%
hayırsız	4	12,9%	27	87,1%	31	100,0%
haylaz	3	7,5%	37	92,5%	40	100,0%
hergele	0	0,0%	39	100,0%	39	100,0%
hırslı	24	47,1%	27	52,9%	51	100,0%
hödük	0	0,0%	9	100,0%	9	100,0%
hovarda	3	6,5%	43	93,5%	46	100,0%

huysuz	31	41,3%	44	58,7%	75	100,0%
hüzünlü	41	47,7%	45	52,3%	86	100,0%
ıçe kapank	4	36,4%	7	63,6%	11	100,0%
idealist	6	26,1%	17	73,9%	23	100,0%
ikiyüzlü	5	29,4%	12	70,6%	17	100,0%
ipsiz	1	7,7%	12	92,3%	13	100,0%
iyimser	7	36,8%	12	63,2%	19	100,0%
kaba saba	4	18,2%	18	81,8%	22	100,0%
kabadayı	3	6,5%	43	93,5%	46	100,0%
kahraman	18	12,1%	131	87,9%	149	100,0%
kalender	5	23,8%	16	76,2%	21	100,0%
kalleş	2	28,6%	5	71,4%	7	100,0%
katil	21	17,5%	99	82,5%	120	100,0%
kavat	0	0,0%	11	100,0%	11	100,0%
keriz	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
kibar	121	43,1%	160	56,9%	281	100,0%
kıskanç	45	44,1%	57	55,9%	102	100,0%
kodaman	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
küfürbaz	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%
kumarbaz	1	5,6%	17	94,4%	18	100,0%
kurnaz	48	39,0%	75	61,0%	123	100,0%
maceracı	1	6,3%	15	93,8%	16	100,0%
mendebur	4	22,2%	14	77,8%	18	100,0%
miskin	29	39,7%	44	60,3%	73	100,0%
mıymıntı	2	33,3%	4	66,7%	6	100,0%
muhallebi çocuğu	1	11,1%	8	88,9%	9	100,0%
mümin	2	25,0%	6	75,0%	8	100,0%
namuslu	87	46,5%	100	53,5%	187	100,0%
nazik	102	41,3%	145	58,7%	247	100,0%
ödlek	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
palavracı	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
patavatsız	6	40,0%	9	60,0%	15	100,0%
piç	10	20,0%	40	80,0%	50	100,0%

pısrık	4	25,0%	12	75,0%	16	100,0%
psikopat	3	37,5%	5	62,5%	8	100,0%
romantik	16	37,2%	27	62,8%	43	100,0%
rüşvetçi	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
sahtekar	5	29,4%	12	70,6%	17	100,0%
salak	8	21,1%	30	78,9%	38	100,0%
şampiyon	6	28,6%	15	71,4%	21	100,0%
sapık	2	9,1%	20	90,9%	22	100,0%
şarapçı	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
sarhoş	92	23,3%	303	76,7%	395	100,0%
şerefli	5	18,5%	22	81,5%	27	100,0%
sersem	38	29,0%	93	71,0%	131	100,0%
serseri	27	14,8%	155	85,2%	182	100,0%
sıcakkanlı	2	10,5%	17	89,5%	19	100,0%
sinirli	144	44,7%	178	55,3%	322	100,0%
sünepe	3	18,8%	13	81,3%	16	100,0%
ülkücü	1	7,1%	13	92,9%	14	100,0%
üstat	3	8,3%	33	91,7%	36	100,0%
yılışık	7	18,4%	31	81,6%	38	100,0%
yobaz	1	11,1%	8	88,9%	9	100,0%
yufka yürekli	2	13,3%	13	86,7%	15	100,0%
zalim	48	41,4%	68	58,6%	116	100,0%
zeki	152	48,7%	160	51,3%	312	100,0%
zibidi	0	0,0%	12	100,0%	12	100,0%
züppe	9	13,8%	56	86,2%	65	100,0%

Tablo 1’deki erkek toplumsal cinsiyetine sahip kelimeler içerik açısından incelendiğinde, bu kelimelerin iki ana tematik grupta yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; *avanak, budala, dallama, dangalak, keriz, salak, sersem, sünepe* gibi ahlaki-zihinsel zayıflık ve beceriksizlik; *anarşist, asi, haylaz* gibi kurallara aykırılık; *ayıl, diktatör, despot, gaddar, geçimsiz, hanzo, hergele, hödük, huysuz, geveze, kaba saba, kabadayı, katil, küfürbaz, psikopat, sinirli, yobaz, zalim* gibi kabalık, ölçsüzlük, görgsüzlük, merhametsizlik, adaletsizlik; *bencil, cingöz, çakal, dalavereci, dalkavuk,*

dönek, fesat, fırlıdak, hain, hırslı, ikiyüzlü, kalleş, kıskanç, kurnaz, palavracı, patavatsız, piç, rüşvetçi, sahtekâr, yılışık, züppe gibi bencillik, uyanıklık, yalancılık, çıkarıcılık ve ihanet; *avare, aylak, başıboş, beş parasız, hayırsız, kumarbaz, ipsiz, mendebur, miskin, mıymıntı, serseri, zibidi* gibi sorumsuzluk, işe yaramazlık, düşkünlük ve başıboşluk; *alkolik, ayyaş, berduş, esrarkes, sarhoş, şarapçı* gibi maddesel bağımlılık kaynaklı düşkünlük ve zayıflık; *ayran gönülli, çapkın, eşcinsel, hovarda, kavat, sapık* gibi cinsel ilişkilerde sorumsuzluk veya sapkınlık içeren; dolayısıyla toplumca hoş görülmeyen nitelikleri ifade eden kelimelerdir.

Birinci gruptaki bu kelimelerin, Türk edebiyatında erkek toplumsal cinsiyetinde olması, elbette Türk kültürüyle de ilgilidir. Türk toplumunun toplumsal cinsiyet zihniyeti, Türk edebiyatında yansımaları bulmuştur ve bu veriler, toplumsal psikoloji ve sosyolojik süreçler bağlamında değerlendirildiğinde elbette daha anlamlı hâle gelecektir. Fakat genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, ahlaki yaptırımlar ve toplumsal görgü kuralları açısından erkeklerin; kadınlara oranla daha az yargılandığı ve bu kurallara aykırı davranıldığı -*erkektir yapar, erkektir döver, erkektir söver* gibi sözlerde görüldüğü üzere- daha fazla hoş görüldüğü bir gerçektir. Etik kurallara aykırı bazı davranışlar konusunda, erkek cinsiyetine tanınan ayrıcalık ve serbestlik; erkekleri aklamaya, affetmeye ve olduğu gibi kabul etmeye yönelik cinsel ayrımcılık; dilin gündelik kullanımında olduğu gibi edebî eserlerde de kendini göstermiştir. Dolayısıyla kadınlarda ayıplanan ve *yüz karası* olarak etiketlenen bir davranış biçiminin, erkeklerde *elinin kiri* olarak doğallaştırılması ve bu hoşgörünün, sadece erkekler değil kadınlar tarafından da yürürlükte tutulması; *haylaz, serseri, çapkın, hovarda, ayyaş, berduş, bencil, despot, gaddar, sinirli, huysuz, kaba saba, küfürbaz* gibi kelimelerin, erkek toplumsal cinsiyetinde görülmesini tuhaf kılmamaktadır.

Bu kategorideki bazı kelimelerin toplumsal cinsiyetini açıklamaya dair elbette farklı bakış açıları da geliştirilebilir. Mesela, Türk toplumunda evin geçimini sağlama, para kazanma, aile bireylerini başkalarına muhtaç bırakmama ve hatta aile bireylerinin geleceğini güvence altına alma gibi konularda erkek; kadınlara göre daha fazla sorumluluk ve yük altındadır. Erkeğin gerek aile gerek toplum içindeki saygınlığı ve otoritesi, biraz da bu sorumluluklarını yerine getirmesiyle ilgilidir. İdeal kadın-eş-anne modeli, nasıl ev içi hamaratlık, titizlik ve özveri üzerine kurgulanıyorsa; ideal erkek-koca-baba da *ıçkisi kumarı olmama, eve ekmek getirme, ekmeğini*

taştan çıkarma, eli ekmek tutma gibi beklentiler ve yükümlülükler üzerinden temellenir. Bu *ideal koca-baba-evlat* olma rolünün aksine davranan erkeğin; *avare, aylak, başıboş, beş parasız, hayırsız, kumarbaz, ipsiz, mendebur, miskin, mıymıntı, serseri, zibidi* gibi kelimelerle etiketlendiğini ve bu durumun edebî metinlere de yansıdığını söyleyebiliriz.

Bu gruptaki *psikopat, katil, kıskanç* gibi kelimelerin de erkek karakterler için daha fazla kullanılmış olması şaşırtıcı değildir. Saraçgil'in (2005) altını çizdiği gibi kadın; yüzyıllardır erkeğin sahipliğinde görüldüğü gibi aşırı sahiplenme ve kıskançlık gibi geleneksel erkek değerleri, özellikle 1980 sonrası arabesk müzik kültürüyle birlikte daha da çekici hâle getirilmiştir (s. 371). Hatta *ya benimsin ya toprağın* gibi ifadeler, sadece arabesk müzikle değil Türk filmle-
rinde ve hayatın reel akışında da kendine bir zemin bulmuştur.

Yine bu gruptaki bazı kelimeleri, Türk edebiyatının kendi iç dinamikleri bağlamında da yorumlayabilmek mümkündür. Türk romanında, Moran'ın (1994) ifadesiyle Batılaşma sorunsalı dolayısıyla alafrağa züppe tipi önemli bir yer tutmaktadır (s. 196). Mesela Tanzimat romanı –birkaç romandaki alafrağa kızlar dışında- esas olarak yoldan çıkmış erkekler etrafında döner. *Ahmet Midhat* (Felâton Beyle Râkım Efendi, Müşahedat, Çengi), *Namık Kemal* (İntibah), *Hüseyin Rahmi Gürpınar* (Şıpsıvdi), *Recaizade Ekrem* (Araba Sevdası), *Ömer Seyfettin* (Efruz Bey), *Yakup Kadri* (Sodom ve Gomore) ve *Peyami Safa* (Fatih-Harbiye) gibi yazarların romanlarında züppe erkek karakterler, önemli ölçüde yer tutar. Birçoğu iyi eğitim almış olsa da babanın yol göstericiliğinden ve örnek modellerden yoksun, anne tarafından şımartılmış bu erkek karakterler; züppeleşmenin de örneklerini sunar. Tanzimat romanındaki züppenin ilk örneği de *Felâton Beyle Râkım Efendi*'deki tembel, budala, kibirli, küstah, müsrif ve hoppa *Felâton Bey*'dir. Hüseyin Rahmi'nin *Şık* romanındaki *Şöhret Bey* de ana hatlarıyla *Felâton Bey*'i andırır; budala, kibirli, hoppa ve küstah bir karakter olarak karşımıza çıkar⁶ (Gürbilek, 2016: 59-64).

⁶ Bu tür roman kahramanları, Moran'ın (1994) dikkat çektiği üzere -kendine özgü nitelikleriyle var olan bireylerden ziyade- romanları anlamlandırmaya yardımcı olan temsilî kişilerdir. Romanlarda *tip*, karakterin kendi dışındaki başka şeylerle bağlantısından meydana gelir. Dolayısıyla *yobaz tip, alafrağa züppe tipi* gibi karakterler, aslında toplumda örneklerine rastlanan sosyal tipleri temsil ederler (s. 246).

Peyami Safa ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1920'lerde yazdıkları romanlardaki alafanga züppe –aptal, cahil, gülünç Tanzimat züppelerinden farklı olarak- aynı zamanda zeki, bencil, ahlaksız, acımasız, çıkarıcı, hain ve tehlikeli tiplerdir (Moran, 1994: 197-202). Tanzimat romanındaki züppe tipi de zamanla –özellikle Cumhuriyet romanında- budaladan madrabaza, madrabazdan haine dönüşür (Gürbilek, 2016, s. 63). Dolayısıyla Tablo 1'deki bazı kelimelerin erkek toplumsal cinsiyetinde tespit edilmesi Türk kültürü ile olduğu kadar Türk edebiyatının kendi kurgusal yapısıyla da ilgilidir.

İkinci gruptaki kelimeler ise -birincisinin tam aksine- *âlim, aydın, başarılı, bilge, bilgin, bilinçli, dâhi, entelektüel, esprili, üstat, zeki* gibi zihinsel ve bilimsel yetkinliği; *afacan, atak, atılgan, bıçkın, cesur, cengâver, çılgın, devrimci, idealist, kahraman, kalender, kodaman, maceracı, şampiyon, ülkücü* gibi aktif, cesur, idealist, güçlü olmayı ve *güvenilir, mümin, namuslu, şerefli* gibi sadık, onurlu ve ahlaklı davranmayı içeren; dolayısıyla toplumca onaylanan ve desteklenen nitelikleri ifade eden kelimelerdir. Elbette bu durumu da erkeği kamusal ve bilimsel alanlarda -kadınlara kıyasla- daha fazla destekleyen ve ön plana çıkaran, erkeğe daha fazla güç, cesaret yükleyen toplumsal cinsiyet rollerinin⁷ yanı sıra Türk edebiyatının gerçeklikleriyle birlikte anlamak ve yorumlamak gerekir.

Gürbilek'in (2016) vurguladığı gibi züppe erkek kahramanlarının karşıtları da Tanzimat romanlarında belirgin tipler olarak karşımıza çıkar. Râkım Efendi gibi âlim, çalışkan, ahlaklı, (s.59) ya da *Sözde Kızlar* romanında Behiç'in karşıtı Fahri gibi ahlaklı, yurtsever kahramanlar da (Moran, 1994: 198) Türk romanında yer alır. Ayrıca tıpkı masallarda olduğu gibi Türk romanlarında da cesur ve cengâver erkek karakterlerin, kadın karakterleri kurtarması kalıbına sıkça rastlarız. Moran'ın (1994) örnek verdiği gibi *Kuyucaklı Yusuf* (Sabahattin Ali, 1937) karısı Muazzez'i; *Memo* (Kemal Bilbaşar, 1968) karısını; Devlet Ana'da (Kemal Tahir, 1967) *Osman Bey'in adamları* Bal Hatun'u kötü yola düşmekten ya da zalimlerin elinden kurtarır (s. 239). Bu *kurtarma motifleri* kadını zayıf ve çaresiz gösterirken erkeğin güç ve kahramanlığına renk katar.

⁷ Toplumda, erkeklerin zeki, akıllı, bilgili, kültürlü ve duygusal olarak güçlü olmaları yönünde bir beklenti vardır ve bu beklentiler, erkeğin duygularını bastırmasına, öfke hariç duygularını ifade etmemesine neden olmaktadır (Dökmen, 2006: 251).

Ayrıca bu gruptaki birçok kelime, çeşitli sosyolojik değişkenler bağlamında yorumlanmaya açıktır. Örneğin *namuslu* ve *şerefli* kelimelerinin erkek toplumsal cinsiyetinde tespit edilmesi; erkeğin kadınlara göre daha namuslu ve şerefli olduğu anlamına gelmeyebilir de. Erkek; ahlaki kural ve cinsel tutumlar yönünden toplumsal sınırların dışında davransa da *namuslu* ve *şerefli* gibi nitelikleri; eşi ya da akrabası olan kadının davranışlarını denetleyip sınırlandırarak –kadının namusu ve iffeti üzerinden de- elde edebilmektedir.⁸

Tablo 1’de ayrıca –söz konusu iki grup dışında kalan- *âşık*, *hayalperest*, *hüzünlü*, *içe kapanık*, *iyimsen*, *kibar*, *muhallebi çocuğu*, *nazik*, *ödlek*, *pısrık*, *romantik*, *sıcakkanlı*, *yufka yürekli* gibi duygusallık, duyarlılık, nezaket ve çekingenliği ifade eden, toplumsal cinsiyetle ilgili literatürde genellikle kadınlara atfedilen özellikleri içeren kelimeler yer almaktadır. Erkek toplumsal cinsiyetinde tespit edilen *cesur*, *cengâver*, *bıçkın*, *atak*, *atılgan*, *zalim*, *yobaz*, *kaba saba* gibi kelimelerin; *pısrık*, *ödlek*, *yufka yürekli*, *muhallebi çocuğu*, *içe kapanık*, *kibar*, *nazik* gibi kelimelerle aynı tabloda zıtlık arz etmesi, ilginç olmakla birlikte açıklanamaz değildir. Bu durum, aynı roman içinde dahi karşıt tiplerin bulunmasıyla ya da dilsel bir tutumla da açıklanabilir. Deniz, genellikle mavi algılandığı için dilsel ifadede *mavi deniz* sözü tercih edilmez, fakat bir fırtına sonrası ya da kapalı bir hava söz konusu ise *kahverengi deniz* ya da *gri deniz* gibi –genelin dışındaki niteliği vurgulama amacıyla- dilsel tasarruflara başvurulur. Dolayısıyla bu sonucu hem edebiyat metinleri hem de dilsel tutumlar açısından birlikte düşünmek gerekir.

İçerik analizi yapılan eserlerde, daha çok ya da sadece *kadın* için kullanılmış olan kelimelerin her bir cinsiyet için kullanım sıklığı ve bunların yüzdelik oranları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Davranışsal-zihinsel niteliklerde toplumsal cinsiyeti *kadın* kelimeler

KELİMELELER	CİNSİYET				TOPLAM	
	KADIN		ERKEK			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
adi	60	54,1%	51	45,9%	111	100,0%
ağırbaşlı	71	55,5%	57	44,5%	128	100,0%
alınan	21	60,0%	14	40,0%	35	100,0%

⁸ Ahlaksızca davrandığı düşünülen eşini ya da kadın akrabasını öldürerek suçuna *namusunu temizleme* ya da *şerefini aklama* gibi değerler yükleyen erkeklerle ilgili haberlere dair kitle iletişim araçlarındaki bir tarama yapıldığında, namus ve şerefe yönelik toplumsal gerçeklik daha iyi anlaşılabilir.

bahtsız	29	60,4%	19	39,6%	48	100,0%
başı bağı	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%
başına buyruk	5	62,5%	3	37,5%	8	100,0%
çaçaron	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%
cana yakın	24	54,5%	20	45,5%	44	100,0%
cilveli	28	100,0%	0	0,0%	28	100,0%
çirkef	5	83,3%	1	16,7%	6	100,0%
civelek	4	80,0%	1	20,0%	5	100,0%
çokbilmiş	20	64,5%	11	35,5%	31	100,0%
dedikoducu	9	56,3%	7	43,8%	16	100,0%
deli divane	8	61,5%	5	38,5%	13	100,0%
deli dolu	8	66,7%	4	33,3%	12	100,0%
dertli	48	53,9%	41	46,1%	89	100,0%
dırdırcı	3	100,0%	0	0,0%	3	100,0%
dul	252	97,3%	7	2,7%	259	100,0%
edepli	8	72,7%	3	27,3%	11	100,0%
evcimen	3	100,0%	0	0,0%	3	100,0%
evhamlı	5	62,5%	3	37,5%	8	100,0%
fedakâr	50	58,8%	35	41,2%	85	100,0%
fettan	38	95,0%	2	5,0%	40	100,0%
gizemli	18	66,7%	9	33,3%	27	100,0%
hamarat	12	80,0%	3	20,0%	15	100,0%
hassas	72	60,0%	48	40,0%	120	100,0%
hırçın	93	60,4%	61	39,6%	154	100,0%
hoppa	36	75,0%	12	25,0%	48	100,0%
iffetli	11	91,7%	1	8,3%	12	100,0%
işveli	17	89,5%	2	10,5%	19	100,0%
kalbi kırık	3	100,0%	0	0,0%	3	100,0%
kaprıslı	7	100,0%	0	0,0%	7	100,0%
kara bahth	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%
kederli	66	53,7%	57	46,3%	123	100,0%
kibirli	55	53,9%	47	46,1%	102	100,0%
kırlıgan	17	85,0%	3	15,0%	20	100,0%

kısır	53	98,1%	1	1,9%	54	100,0%
maharetli	6	85,7%	1	14,3%	7	100,0%
melek	105	79,5%	27	20,5%	132	100,0%
nazlı	80	78,4%	22	21,6%	102	100,0%
olgun	64	55,7%	51	44,3%	115	100,0%
otoriter	6	60,0%	4	40,0%	10	100,0%
oynak	38	86,4%	6	13,6%	44	100,0%
sevecen	28	53,8%	24	46,2%	52	100,0%
şirin	46	74,2%	16	25,8%	62	100,0%
şirret	17	85,0%	3	15,0%	20	100,0%
şen şakrak	7	87,5%	1	12,5%	8	100,0%
şom ağızlı	4	66,7%	2	33,3%	6	100,0%
sulu göz	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%
taş kalpli	7	77,8%	2	22,2%	9	100,0%
titiz	50	53,8%	43	46,2%	93	100,0%
ürkek	73	61,3%	46	38,7%	119	100,0%
yaygaracı	6	100,0%	0	0,0%	6	100,0%

Tablo 2'deki kelimeler, genel olarak değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyetle ilgili literatürde daha çok kadınlara atfedilen özellikler olup *ağırbaşlı*, *başı bağı*, *edepli*, *gizemli*, *iffetli* gibi ahlaklı, namuslu ve gizemli olmaya; *melek*, *olgun*, *fedakâr*, *cana yakın*, *sevecen*, *şirin*, *şen şakrak* gibi anlayışlı, sevimli, iyimser ve yapıcı tutumlar sergilemeye; *alınan*, *evhamlı*, *hassas*, *kırılğan*, *nazlı*, *sulu göz*, *ürkek* gibi duygusallık ve kırılğanlık konusunda incelikli davranmaya; *evcimen*, *hamarat*, *maharetli*, *titiz* gibi özellikle ev ve evlilik hayatında sorumluluk, dikkat ve beceri sahibi olmaya yönelik kelimelerdir.

Aynı tablodaki *adi*, *cilveli*, *civelek*, *fettan*, *hırçın*, *hoppa*, *iş-veli*, *oynak*, *şirret* gibi kelimeler, daha çok kadına yakıştırılan hanımlık, olgunluk ve ağırbaşlılık tutumları sergilenmediğinde, kadınların etiketlendiği nitelikleri içermektedir. Benzer şekilde *başına buyruk*, *çaçaron*, *çirkef*, *çokbilmiş*, *deli divane*, *deli dolu*, *dedikoducu*, *dırdırcı*, *kaprisli*, *kibirli*, *şom ağızlı*, *yaygaracı* gibi kelimeler; gereksiz ve çok konuşmayı, huysuzluk ve uyumsuzluğu,

özellikle sözel yeteneklerle anlaşmazlık çıkarmayı ifade eden, dolaşısıyla toplumun çizdiği sınırları, olumsuz içerikleriyle ima eden sözlerdir.

Ağırbaşlı, başı bağlı, edepli, iffetli gibi kelimelerin, kadın karakterler için daha çok kullanılmış olması, şaşırtıcı değildir, çünkü *ağırbaşlılık* ve *iffet* konusunda kadınlar, daha fazla toplumsal yaptırımlara maruz kalırlar. Yuval-Davis'e (2014) göre topluluk kimliğine ve kaderine yönelik beklenti, kadınların topluluk şerefine ve namusunun taşıyıcıları olarak kurgulanmasında etkili olmaktadır. Kadının kültürel kimlik çerçevesinde *uygun* davranışları, *uygun* giysileri, aynı zamanda topluluğun ahlaki sınırlarını gösteren çizgiyi somutlaştırmaktadır (s.95). Dolayısıyla kadın, toplumsal ahlak kurallarına -erkeğe göre- daha fazla uymak ve -*dişi köpek kuyruğunu sallamayınca erkek köpek ardına düşmez* atasözünde yansımaları bulduğu üzere- ahlaki kuralları dengede tutmak durumundadır. Aksi takdirde -TS'deki *piyasaya düş-* "çok bulunur olmak, kötü kadın olmak", *sokağa düş-* "kadın kötü yola saparak orta malı olmak" (TDK 2011) gibi deyimlerde görüldüğü üzere- ahlak çizgisinin dışındaki kadın, *düş-* fiiliyle aşağılara çekilir. Erkeklerde normal görülen ya da hoşgörülle karşılanan bir davranış biçimi, kadınlarda ahlaksızlık ve iffetsizlik olarak görülüp farklı kelimelerle ifade edilebilir. Zina, eşini aldatma gibi durumlar, erkeklerde genellikle *çapkın, hızlı, hovarda*; kadınlarda ise *düşük ahlaklı, orta malı* gibi ifadelerle dile gelir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin kadına yönelik ahlaki beklentileri, edebi metinlerde de yansımaları bulmuştur. Kandiyoti'nin de (2015) örnek verdiği gibi, Halide Edip Adıvar'ın kadın kahramanları, toplumsal ve siyasal olarak etkin oldukları kadar iffetli ve namuslu davranma açısından da o kadar dikkat çekicidir (s. 159).

Bu kategorideki *melek, olgun, fedakâr, sevecen, şirin* gibi anlayışlı ve uyumlu olmaya; *alınan, evhamlı, hassas, kırılğan, nazlı, sulu göz, ürkek* gibi duygusal, duyarlı ve incelikli davranmaya; *evcimen, hamarat, maharetli, titiz* gibi beceri sahibi olmaya yönelik kelimelerin, kadın karakterler için daha fazla kullanılmış olması, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumaktadır. *Eda, Duygu, Melek, Nazlı, Nezaket, Sevgi, Şirin* gibi kadın adları da aynı zihniyetin dilsel ürünleridir.

Williams ve Best 1977'de, Amerika, İrlanda ve İngiltere gibi ülkelerdeki 5–8 yaş arası çocukların geleneksel cinsiyet ön yargılarını araştırmış; erkeklere *güçlü, saldırgan, kaba, bağımsız, özgüvenli, mantıklı*; kadınlara ise *zayıf, yufka yürekli, duyarlı, kibar*,

duygusal, bağımlı, konuşkan gibi nitelikleri yüklediklerini tespit etmiştir (Edwards, 2009: 129; Dökmen, 2006: 111–112). Söz konusu araştırma Edwards ve Williams (1980) tarafından genişletilmiş ve bu sonuçların Kanadalı çocuklarda da aynı olduğu; geleneksel cinsiyet önyargılarının toplumda hâlâ başat durumda bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmalardaki sonuçlar, toplumdaki eğilimler ve ticari reklamlarda sunulan geleneksel rollerle de paralellik göstermektedir (Edwards, 2009: 130). Liberal feminizmin de vurguladığı gibi dışılığa atfedilen *duygusallık, uysallık ve ölçülü davranma* gibi özellikler; ailedeki annelik rolü ve medya gibi toplumsallaştırma aktörleri tarafından normalleştirilmekte ve kabul ettirilmektedir (Zoonen, 1997: 312). Neticede Estés'in (2003) vurguladığı gibi kadınlar; bazı masallarda canavarla evlenmeye razı edilen genç kızlar misali, daha çocukluklarından itibaren her türlü tuhafılığı görmezden gelmeleri ya da onları hoşça gider hâle getirmeleri konusunda doğal bir eğitim alırlar. Kadın, nazik olmalı, uyum göstermeli ve boyun eğmelidir (s.62). Birçok topluma özgü bu geleneksel rollerin; Türk toplumunda da karşılığını bulduğu görülmektedir.

Kadınların *uyumlu, olgun, fedakâr, nazik, ağırbaşlı, edepli* davranmasına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri; yukarıdaki kelimelerin kadınlar için daha fazla kullanılmasında etkili olduğu gibi bu rollerin dışına çıktıklarında maruz kaldıkları *adi, cilveli, civelek, fetan, hırçın, hoppa, işveli, şirret, başına buyruk, otoriter, taş kalpli, çaçaron, çirkef, dedikoducu, dırdırcı, kaprisli, kibirli, yaygaracı* gibi etiketlemelerin de daha çok kadın karakterler için kullanılmasında etkili olmuştur.

Tablo 2'deki *bahtsız, dertli, kalbi kırık, kara bahtlı, kederli* gibi çaresizliği, yenilgiyi ve mutsuzluğu ifade eden kelimelerin de kadın toplumsal cinsiyetinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Atavistik zihniyette, kendini daha çok kaderine ve baba-koca gibi en yakınındaki erkeğin eline bırakmış; özgür iradesi çeşitli toplumsal ve kültürel yaptırımlarla kısıtlanmış kadınların kaderlerine ve duygularına yönelik mutsuzlukları, bu kelimelerle Türk edebiyatına yansımıştır denebilir.

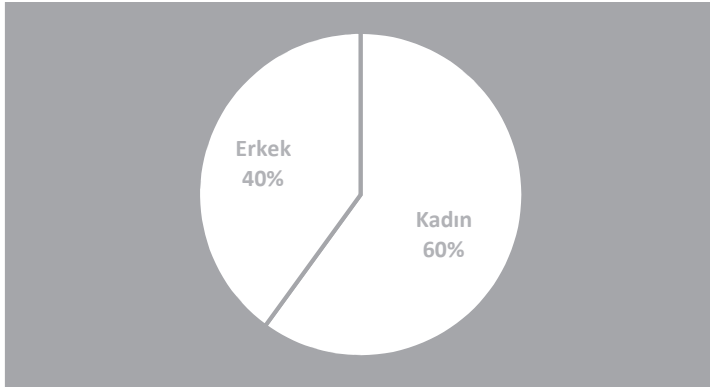
Bu kategorideki *dul* ve *kısır* kelimeleri, medeni durum ve doğurganlık vurgusu içermekte olup Türk toplumunun kadın toplumsal cinsiyetine yüklediği anlamlarla örtüşür niteliktedir. TS'deki *evde kal-* deyimini "kızın evlenme çağı geçmiş olmak"; *kalık* kelimesi ise 3. sıradaki anlamıyla- "evlenme çağı geçmiş, evde kalmış (kız)" biçiminde açıklanmaktadır. *Kız kurusu* "evlenmemiş yaşlı kız" sözünün (TDK 2011), erkek *kurusu* biçiminde Türkçede erkeğe yönelik

bir karşılığı yoktur. Kadın ve erkek cinsiyetine yönelik medeni durum önyargısı, Türk edebiyatında da *dul* vurgusuyla kadına yansımıştır. Aynı şekilde çocuğun olmayışı –tıbbî yollara başvurulmayan evliliklerde- daha çok kadının üreme yönündeki eksikliğine bağlandığından, *kısır* kelimesi de kadın toplumsal cinsiyetinde tespit edilmiştir.

2.2. Fiziksel Özellikler ve Görünüm

Bu kategoride 78 kelimenin içerik analizi yapılmış, bunların 55'inin toplumsal cinsiyet taşıdığı görülmüştür. 33 kelime (%60) daha çok kadın, 22 kelime de (%40) daha çok erkek toplumsal cinsiyetine sahiptir.

Şekil 2. Fiziksel görünüm ve özellikler kategorisinde cinsiyetlere göre dağılım

İçerik analizi yapılan eserlerde, erkek ve kadın cinsiyetinde yoğunlaşan kelimeler, kelimelerin her bir cinsiyet için kullanım sıklığı ve bunların yüzdelik oranları Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Fiziksel görünüm ve özelliklerde toplumsal cinsiyeti *erkek* kelimeler

KELİMELER	CİNSİYET				TOPLAM	
	KADIN		ERKEK		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
asık surathı	6	23,1%	20	76,9%	26	100,0%
at hırsızı	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
azametli	14	45,2%	17	54,8%	31	100,0%
bodur	2	18,2%	9	81,8%	11	100,0%
çevik	39	41,9%	54	58,1%	93	100,0%
cüsseli	1	16,7%	5	83,3%	6	100,0%

dazlak	0	0,0%	27	100,0%	27	100,0%
esmer	160	45,3%	193	54,7%	353	100,0%
fiyakalı	1	12,5%	7	87,5%	8	100,0%
göbekli	2	10,5%	17	89,5%	19	100,0%
gösterişli	20	41,7%	28	58,3%	48	100,0%
güçlü kuvvetli	7	24,1%	22	75,9%	29	100,0%
gürbüz	16	32,7%	33	67,3%	49	100,0%
heybetli	3	8,1%	34	91,9%	37	100,0%
iri yarı	16	19,8%	65	80,2%	81	100,0%
kambur	19	32,2%	40	67,8%	59	100,0%
kel	2	4,9%	39	95,1%	41	100,0%
kepçe kulak	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
kerli ferli	2	9,1%	20	90,9%	22	100,0%
kıllı	4	8,5%	43	91,5%	47	100,0%
nur yüzlü	2	14,3%	12	85,7%	14	100,0%
şalvarlı	11	42,3%	15	57,7%	26	100,0%

Tablo 3'teki *azametli, çevik, cüsseli, fiyakalı, gösterişli, güçlü kuvvetli, gürbüz, heybetli, iri yarı, kerli ferli* gibi toplumsal cinsiyeti erkek kelimeler güç, kuvvet, dayanıklılık ve görünüme yönelik görkem ifade etmektedir. Bu kelimeler, Tablo 1'deki *atak, atılgan, bıçkın, cesur, cengâver, kahraman, kodaman* gibi aktif, cesur ve güçlü olmayı ifade eden kelimelerle ve toplumun erkek cinsiyetine atfettiği toplumsal cinsiyet rolleriyle de uyum göstermektedir. Aynı zihniyetin yansımalarını; *Acar, Bahadır, Demir, Kaya, Önder, Zafer* gibi erkeklere yiğitlik, sertlik, başarı, güç atfeden erkek adlarında da görebilmekteyiz.

Aynı tablodaki *asık suratlı, at hırsız, bodur, dazlak, göbekli, kambur, kel, kepçe kulak, kıllı* kelimeleri ise sertlik, bakımsızlık ve fiziksel bir kusuru ifade eden kelimelerdir. Bu veriler, Tablo 4'teki sonuçlarla birlikte yorumlandığında daha anlamlı hâle gelecektir.

Tablo 4. Fiziksel görünüm ve özelliklerde toplumsal cinsiyeti *kadın* kelimeler

KELİMELER	CİNSİYET				TOPLAM	
	KADIN		ERKEK			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
alımlı	33	80,5%	8	19,5%	41	100,0%
bakımlı	25	75,8%	8	24,2%	33	100,0%
balık etli	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%

bilezikli	6	66,7%	3	33,3%	9	100,0%
boylu boslu	7	70,0%	3	30,0%	10	100,0%
büyüleyici	9	69,2%	4	30,8%	13	100,0%
cazibeli	10	71,4%	4	28,6%	14	100,0%
cicili bicili	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%
çilli	16	59,3%	11	40,7%	27	100,0%
çiplak	284	69,3%	126	30,7%	410	100,0%
çıtı pıtı	6	85,7%	1	14,3%	7	100,0%
dünya güzeli	25	86,2%	4	13,8%	29	100,0%
etine dolgun	6	60,0%	4	40,0%	10	100,0%
güler yüzlü	42	53,2%	37	46,8%	79	100,0%
güzel	1137	78,8%	305	21,2%	1442	100,0%
havalı	8	61,5%	5	38,5%	13	100,0%
kara kuru	15	55,6%	12	44,4%	27	100,0%
kıpır kıpır	12	66,7%	6	33,3%	18	100,0%
kırtkan	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%
kıvrak	41	87,2%	6	12,8%	47	100,0%
kokoş	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%
körpe	90	86,5%	14	13,5%	104	100,0%
makyajlı	9	90,0%	1	10,0%	10	100,0%
manikürlü	8	88,9%	1	11,1%	9	100,0%
narin	99	83,9%	19	16,1%	118	100,0%
pasaklı	10	71,4%	4	28,6%	14	100,0%
sarışın	140	61,9%	86	38,1%	226	100,0%
seksi	13	92,9%	1	7,1%	14	100,0%
sırma saçlı	9	100,0%	0	0,0%	9	100,0%
sosyetik	4	100,0%	0	0,0%	4	100,0%
sürmeli	40	90,9%	4	9,1%	44	100,0%
süslü	81	78,6%	22	21,4%	103	100,0%
zarif	148	61,9%	91	38,1%	239	100,0%

Tablo 4'te görüldüğü üzere *alımlı, bakımlı, büyüleyici, cazibeli, cicili bicili, çıtı pıtı, dünya güzeli, güler yüzlü, güzel, havalı,*

kıpır kıpır, kırtkan, kıvrak, kokoş, körpe, makyajlı, manikürlü, narın, seksi, sarışın, sırma saçlı, sosyetik, sürmeli, çilli, süslü, zarif gibi kelimelerin -yaradılıştan gelen ya da bakımlı ve özenli olmaktan kaynaklanan- fiziksel güzelliği, çekiciliği, zarafeti, inceliği, sevimliliği vurguladığı görülmektedir.

Tablo 3'teki kelimeler; erkeğin gücüne, azametine ne kadar vurgu yapıyorsa, Tablo 4'tekiler de bir o kadar kadının güzellik ve zarafetine vurgu yapmakta; dolayısıyla toplumsal cinsiyetin fiziksel görünümüne dair algısını ve kültürel dokusunu sergilemektedir. Bu kültürel doku, geleneksel bir miras olduğu gibi aynı zamanda toplum tarafından sürekli baypas edilerek güncellenir. Birçok araştırma; fiziksel görünüme dair toplumsal cinsiyet rollerinin üretilmesi ve pekiştirilmesi konusunda, toplum ve medyanın nasıl aktif olduğunu ortaya koymaktadır. Harvard Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada, kız ve erkek çocuklara yönelik farklı davranışlar araştırılmış; kızlara "Ne şeker şey!", "Canım benim.", "Sen çok güzel bir kızsın." denilirken, erkek çocuklara, ses yükseltılarak "Vay, delikanlı olmuşsun!", "Ne kadar güçlüsün böyle!" türünden ifadeler kullanıldığı tespit edilmiştir (Pease, 2007: 20).

Toplumsal cinsiyet rollerinin, çocuklara yönelik çizgi filmlerde nasıl biçimlendirildiğini araştıran Kılıcı (2009), bu filmlerin ve filmlerdeki söylemlerin; kadın ve erkek rollerini egemen ataerkil ideolojiye uygun olarak inşa ettiğini, hatta pekiştirdiğini tespit etmiştir. Özellikle kadın karakterler -kamusal alanda yer alan zeki karakterler olmakla birlikte- uzun boylu, uzun bacaklı, ince belli, çok güzel, güzellik kavramına fazlasıyla önem veren ve kendini, karşı cinse beğendirme arzusu taşıyan tipler olarak çizilmiştir. Kadınlar fiziksel ve ruhsal açıdan zayıf ve korunmaya muhtaç, erkekler ise güçlü ve koruyucu olarak sunulmuştur. Kitle iletişim araçlarında da benzer rol modelleri sergilenmekte, örneğin reklamlarda kadınlar genellikle genç ve güzel; erkekler ise kendine güvenen, sert ve güçlü rol modelleri üzerinden sunulmakta (Sabuncuoğlu, 2006); yine müzik kliplerinde kadın çoğunlukla bir aksesuar ve cinsel obje olarak yansıtılmaktadır⁹ (Dökmen, 2006: 151). Neticede tüketim düzeyinde, diğer tüketim nesnelere göre en fazla yan anlama sahip en

⁹ Kadınların, kendilerinden beklenen güzellik konusunda tamamen pasif olduğu da söylenemez; çünkü Beauvoir'ın (1993) dikkat çektiği üzere birçok kadın; toplumun kendilerine yönelik güzellik ve şıklık beklentisinin gayet farkındadır ve kadınların çoğu, kimse kendilerini fark etmeyecek olsa bile bir davete kötü bir kıyafetle gitmekten hiç gitmemeyi yeğler; başkalarının bakışına da gizli bir biçimde önem verirler (s.177).

değerli nesne, *insan vücududur*. Reklamlarda, moda ve kitle kültüründe; genç kalma, zarafet, güzellik, erkeklik ve kadınlık gibi uygulamalarla bir zevk miti ile sarmalanmaktadır (Baudrillard, 1988: 116).

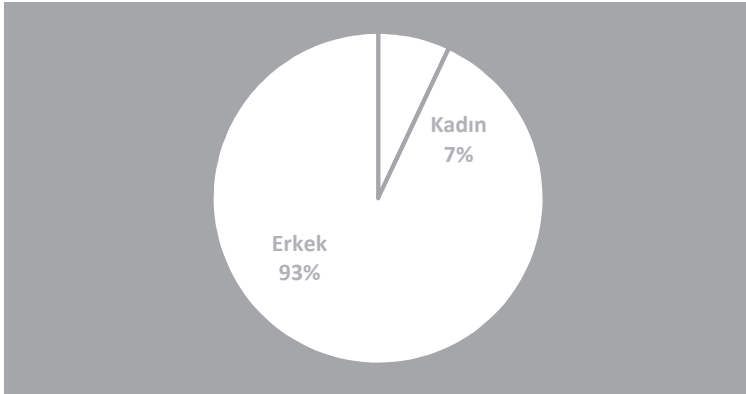
Tablo 4'teki *balıketli, çıplak, etine dolgun, kara kuru* gibi kelimelerin vücudun daha çok etle ilgili niteliklerine vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Bu kelimelerin kadın karakterler için daha fazla kullanılmış olması; *kadınbudu köfte, dilberdudağı, hanımgöbeği* gibi kadın vücudundan ilham alan yemek ve tatlı adları düşünüldüğünde gayet normal görünmektedir.

Sonuçta, Tablo 3 ve Tablo 4'teki kadın ve erkeğin fiziksel görünümüne dair kelimelerin çoğunun; geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

2.3. Meslekleri İş ve Uzmanlık Alanları

Bu kategoride 239 kelime eserlerde taranmış, 177 kelimedede toplumsal cinsiyet tespit edilmiştir. 165 kelime (%93) erkek, 12 kelime (%7) kadın toplumsal cinsiyetinde kullanılmıştır.

Şekil 3. Meslekler ve uzmanlık alanları kategorisinde cinsiyetlere göre dağılım

Tablo 5'te daha çok ya da sadece erkek karakterler için kullanılan kelimeler yer almaktadır.

Tablo 5. Meslekler ve uzmanlık alanlarında toplumsal cinsiyeti erkek kelimeler

KELİMELER	CİNSİYET				TOPLAM	
	KADIN		ERKEK		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
aktar	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
amele	2	9,1%	20	90,9%	22	100,0%

amir	5	11,9%	37	88,1%	42	100,0%
antikacı	5	41,7%	7	58,3%	12	100,0%
antrenör	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
arabacı	0	0,0%	74	100,0%	74	100,0%
armatör	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
asilzade	4	16,7%	20	83,3%	24	100,0%
asistan	3	18,8%	13	81,3%	16	100,0%
asker	2	0,8%	254	99,2%	256	100,0%
bankacı	4	28,6%	10	71,4%	14	100,0%
banker	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
barmen	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
başbakan	0	0,0%	17	100,0%	17	100,0%
başbuğ	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
başçavuş	0	0,0%	15	100,0%	15	100,0%
başkan	6	10,7%	50	89,3%	56	100,0%
bekçi	7	9,1%	70	90,9%	77	100,0%
belediye başkanı	0	0,0%	6	100,0%	6	100,0%
berber	2	5,0%	38	95,0%	40	100,0%
binbaşı	0	0,0%	57	100,0%	57	100,0%
boksör	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
bulaşıkçı	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
çalgıcı	5	35,7%	9	64,3%	14	100,0%
cambaz	4	33,3%	8	66,7%	12	100,0%
çaycı	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
cazıcı	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
cellat	1	7,1%	13	92,9%	14	100,0%
cerrah	0	0,0%	12	100,0%	12	100,0%
çiftçi	1	5,6%	17	94,4%	18	100,0%
çilingir	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
çoban	0	0,0%	48	100,0%	48	100,0%
çöpçü	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
cumhurbaşkanı	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
dalgıç	2	33,3%	4	66,7%	6	100,0%

değirmenci	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
denizci	0	0,0%	16	100,0%	16	100,0%
derviş	3	5,9%	48	94,1%	51	100,0%
doçent	2	12,5%	14	87,5%	16	100,0%
doktor	22	9,0%	222	91,0%	244	100,0%
dondurmacı	0	0,0%	6	100,0%	6	100,0%
dövüşçü	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%
eczacı	3	18,8%	13	81,3%	16	100,0%
elçi	1	5,0%	19	95,0%	20	100,0%
emekli	14	8,5%	150	91,5%	164	100,0%
emniyet amiri	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
eşkıya	2	3,3%	58	96,7%	60	100,0%
esnaf	3	7,3%	38	92,7%	41	100,0%
fabrikatör	0	0,0%	18	100,0%	18	100,0%
fedai	1	7,1%	13	92,9%	14	100,0%
filozof	5	11,1%	40	88,9%	45	100,0%
fotoğrafçı	4	22,2%	14	77,8%	18	100,0%
futbolcu	1	9,1%	10	90,9%	11	100,0%
garson	16	15,2%	89	84,8%	105	100,0%
gazeteci	14	25,0%	42	75,0%	56	100,0%
gazinocu	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
gemici	0	0,0%	26	100,0%	26	100,0%
general	0	0,0%	58	100,0%	58	100,0%
gerilla	1	25,0%	3	75,0%	4	100,0%
gezgin	3	33,3%	6	66,7%	9	100,0%
gümrükçü	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
güreşçi	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
güvenlik görevlisi	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
hacı	12	10,0%	108	90,0%	120	100,0%
hademe	8	18,2%	36	81,8%	44	100,0%
hafız	6	12,8%	41	87,2%	47	100,0%
hakem	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%

hakim	3	8,1%	34	91,9%	37	100,0%
halıcı	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
hamal	0	0,0%	46	100,0%	46	100,0%
hancı	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
hatip	2	13,3%	13	86,7%	15	100,0%
hattat	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
hekim	2	3,9%	49	96,1%	51	100,0%
heykeltıraş	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
hırsız	20	21,5%	73	78,5%	93	100,0%
hoca	3	3,7%	79	96,3%	82	100,0%
hukukçu	2	16,7%	10	83,3%	12	100,0%
ırgat	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%
işportacı	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
işveren	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
ıtfaiyeci	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
jandarma	1	1,1%	87	98,9%	88	100,0%
jeolog	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
jinekolog	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
jokey	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
kaçakçı	1	9,1%	10	90,9%	11	100,0%
kâhya	11	28,2%	28	71,8%	39	100,0%
kaleci	1	11,1%	8	88,9%	9	100,0%
kaptan	0	0,0%	49	100,0%	49	100,0%
kasap	0	0,0%	22	100,0%	22	100,0%
kâtip	8	11,9%	59	88,1%	67	100,0%
kebabçı	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
komando	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
komiser	0	0,0%	45	100,0%	45	100,0%
korsan	0	0,0%	8	100,0%	8	100,0%
lider	1	4,5%	21	95,5%	22	100,0%
mafya	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
makinist	0	0,0%	6	100,0%	6	100,0%
manav	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%

marangoz	0	0,0%	17	100,0%	17	100,0%
medyum	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
militan	5	41,7%	7	58,3%	12	100,0%
milletvekili	3	11,5%	23	88,5%	26	100,0%
mimar	6	16,2%	31	83,8%	37	100,0%
modacı	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
molla	8	21,6%	29	78,4%	37	100,0%
muavin	2	4,5%	42	95,5%	44	100,0%
mucit	1	5,9%	16	94,1%	17	100,0%
müdür	4	2,2%	178	97,8%	182	100,0%
müfettiş	1	5,6%	17	94,4%	18	100,0%
müftü	0	0,0%	6	100,0%	6	100,0%
muhabir	0	0,0%	15	100,0%	15	100,0%
muhasebeci	0	0,0%	20	100,0%	20	100,0%
mühendis	4	4,9%	78	95,1%	82	100,0%
müşteşar	0	0,0%	25	100,0%	25	100,0%
müzişyen	4	22,2%	14	77,8%	18	100,0%
öğretmen	60	40,3%	89	59,7%	149	100,0%
ozan	0	0,0%	9	100,0%	9	100,0%
paşa	1	0,3%	388	99,7%	389	100,0%
patron	4	6,6%	57	93,4%	61	100,0%
pezevenk	1	2,6%	38	97,4%	39	100,0%
pilot	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
polis	3	3,5%	83	96,5%	86	100,0%
postacı	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
profesör	6	12,5%	42	87,5%	48	100,0%
psikolog	5	41,7%	7	58,3%	12	100,0%
reis	6	5,8%	97	94,2%	103	100,0%
ressam	20	24,7%	61	75,3%	81	100,0%
romancı	17	44,7%	21	55,3%	38	100,0%
saatçi	0	0,0%	6	100,0%	6	100,0%
şair	22	14,3%	132	85,7%	154	100,0%
sanatçı	16	35,6%	29	64,4%	45	100,0%

savaşçı	1	7,1%	13	92,9%	14	100,0%
savcı	2	11,1%	16	88,9%	18	100,0%
şef	1	3,4%	28	96,6%	29	100,0%
şeyh	0	0,0%	65	100,0%	65	100,0%
sigortacı	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
simitçi	0	0,0%	6	100,0%	6	100,0%
siyasetçi	2	28,6%	5	71,4%	7	100,0%
sosyolog	1	16,7%	5	83,3%	6	100,0%
soyguncu	0	0,0%	9	100,0%	9	100,0%
sporcu	5	20,0%	20	80,0%	25	100,0%
subay	0	0,0%	81	100,0%	81	100,0%
sunucu	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%
sütçü	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
şoför	1	1,0%	101	99,0%	102	100,0%
taksici	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
tarihçi	3	16,7%	15	83,3%	18	100,0%
terörist	0	0,0%	4	100,0%	4	100,0%
tornacı	0	0,0%	3	100,0%	3	100,0%
tüccar	2	2,5%	77	97,5%	79	100,0%
ustabaşı	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
vaiz	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%
vali	1	2,0%	48	98,0%	49	100,0%
veliaht	0	0,0%	7	100,0%	7	100,0%
vezir	0	0,0%	39	100,0%	39	100,0%
yan kesici	1	11,1%	8	88,9%	9	100,0%
yarbay	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%
yargıç	4	26,7%	11	73,3%	15	100,0%
yazar	30	28,6%	75	71,4%	105	100,0%
yönetici	4	22,2%	14	77,8%	18	100,0%
yönetmen	3	27,3%	8	72,7%	11	100,0%
zengin	121	23,6%	391	76,4%	512	100,0%
zurnacı	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%

Tablo 5'teki kelimelerin; *aktar, antikacı, arabacı, armatör, banker, berber, çilingir, dondurmacı, fabrikatör, gazinocu, halıcı, hancı, hattat, işportacı, işveren, kasap, kebaççı, manav, marangoz, saatçi, simitçi, şoför, taksici, tüccar, ustabaşı* gibi esnafılık, zanaat-kârlık ve ticaret; *amele, barmen, bekçi, bulaşıkçı, çaycı, çöpçü, garson, hademe, hamal, ırgat, tornacı* gibi işçilik; *amir, başbakan, başbuğ, başkan, belediye başkanı, cumhurbaşkanı, elçi, lider, milletvekili, müdür, müsteşar, patron, reis, şef, siyasetçi, vali, veliaht, vezir, yönetici* gibi yöneticilik, siyaset ve bürokrasi; *antrenör, bok-sör, futbolcu, güreşçi, hakem, jockey, kaleci, sporcu* gibi spor; *asistan, doçent, filozof, gazeteci, hatip, mucit, muhabir, öğretmen, profesör, sosyolog, tarihçi* gibi eğitim, fikir, basın ve bilim; *asker, başçavuş, binbaşı, emniyet amiri, general, güvenlik görevlisi, hakim, hukukçu, itfaiyeci, jandarma, komando, komiser, paşa, polis, savaşçı, savcı, subay, yarbay, yargıç* gibi silahlı kuvvetler, hukuk ve güvenlik; *bankacı, gümrükçü, kâtip, müfettiş, muhasebeci, postacı, sigortacı* gibi özel ya da kamu kurumlarında memuriyet; *çalgıcı, cambaz, cazcı, fotoğrafçı, heykeltıraş, modacı, müzisyen, ozan, ressam, romancı, şair, sanatçı, sunucu, yazar, yönetmen, zurnacı* gibi sanat ve gösteri; *cerrah, doktor, eczacı, hekim, jinekolog, psikolog* gibi tıp ve sağlık; *çiftçi, çoban, değirmenci, kâhya, sütçü* gibi tarım ve hayvancılık; *dalgıç, denizci, gemici, kaptan, pilot* gibi denizcilik, gemicilik ve havacılık; *jeolog, makinist, mimar, mühendis* gibi mimarlık ve mühendislik; *derviş, hacı, hafız, hoca, medyum, molla, müftü, şeyh, vaiz* gibi din ve metafizik alanlarına ait olduğu veya *asilzade, zengin* gibi soyluluk ve zenginlik ifade ettiği; *cellat, dövüşçü, eşkıya, fedai, gerilla, hırsız, kaçakçı, korsan, mafya, militan, soyguncu, terörist, yan kesici* gibi kaba kuvvet ve acımasızlıkla icra edilen meslekleri ya da yasa dışı faaliyetleri içerdiği görülmektedir.

Erkek toplumsal cinsiyetine sahip bu meslek, uzmanlık alanı ya da toplumsal statü adlarının, kamusal alanın her alanına ait olduğu ve toplumsal cinsiyet rollerine dair literatürü doğrular nitelikte söylenebilir.

Tablo 6. Meslekler ve uzmanlık alanlarında toplumsal cinsiyeti *kadın* kelimeler

KELİMELER	CİNSİYET				TOPLAM	
	KADIN		ERKEK			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
büyücü	10	71,4%	4	28,6%	14	100,0%
çamaşırçı	16	100,0%	0	0,0%	16	100,0%
dadı	65	98,5%	1	1,5%	66	100,0%

dansçı	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%
edebiyatçı	8	61,5%	5	38,5%	13	100,0%
gündelikçi	14	100,0%	0	0,0%	14	100,0%
hasta bakıcı	10	71,4%	4	28,6%	14	100,0%
hemşire	83	100,0%	0	0,0%	83	100,0%
manikürcü	4	100,0%	0	0,0%	4	100,0%
manita	14	100,0%	0	0,0%	14	100,0%
sekreter	18	72,0%	7	28,0%	25	100,0%
temizlikçi	8	100,0%	0	0,0%	8	100,0%

Tablo 6’da daha çok ya da sadece kadın karakterler için kullanıldığı görülen *çamaşırıcı*, *dadı*, *gündelikçi*, *hasta bakıcı*, *manikürcü*, *temizlikçi* gibi kelimeler, kadının toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir biçimde temizlik ve bakımla ilgilidir. Bu tablodaki *hemşire*, *sekreter* gibi kelimelerin -Tablo 5’teki erkek toplumsal cinsiyetindeki *doktor* ya da *amir*, *müdür*, *yönetici* gibi kelimeler göz önüne alındığında- daha çok bir erkeğe yardımcı olan meslek ya da uzmanlık alanını ifade ettiği görülmektedir. Yine Tablo 5’teki sanat ve gösteri alanına yönelik 16 kelime ile kıyaslandığında *dansçı* ve *edebiyatçı* gibi sadece iki kelimenin bu alanda kadın toplumsal cinsiyetinde görülmesi de Türk edebiyatına yansıyan cinsiyetçiliğe dair dikkat çekicidir. Elbette bu durum, Türk edebiyatının kendi iç dinamiklerinden ziyade Türk kadınının kamusal alandaki varlığı ile daha çok ilgilidir.

Cumhuriyetin’in erken dönemlerindeki çeşitli reformlarla kadınlara ülkenin ekonomik ve toplumsal hayatına katılma imkânı tanınsa da bu imkânlar bir şekilde -baba ya da koca konumundaki- erkeklerin iznine tabi kılınmış, çalışan kadının davranışları sosyal çevre tarafından sürekli kontrol edilmiştir. Ailenin geçimi ve ekonomik kalkınma gibi konularda, ataerkil yapıyı destekler nitelikte yine erkekler sorumlu olmuş; kadınların kamusal alanlara girmelerinin yolu açılrsa da bu yolda erkeğin üstünlüğünü ve yol göstericiliğini de kabul etmeleri gerekmiştir (Saraçgil, 2005: 262-263). Yani kadınların modernleşme sürecindeki rolleri, geleneksel cinsiyet rollerine uygun biçimde daha çok aile, çocuk ve gündelik hayat üzerine kurulmuş; kadınların eğitimi, annelik ve ev kadınlığı ile bağdaşan -öğretmenlik, hastabakıcılık, ebelik gibi- mesleklere yönelik desteklenmiştir (Sancar, 2014: 192).

Özellikle Cumhuriyet’le birlikte kadınların eğitimine önem verilmesine ve kamusal alanların kadınlara açılmasına rağmen, kadının birincil yerinin ev ve rolünün de ideal eş-anne olduğuna yönelik geleneksel rollerin; Türk edebiyatında da sağlam bir yer edindiği görülmektedir. Saraçgil’in (2005) vurguladığı gibi Halide Edip Adıvar’ın romanlarında bile kadın karakterler, her ne kadar modern, aydın, cesur, güçlü ve kararlı olsalar da bu kadınlar, aile hayatı konusunda geleneksel rollerini de bırakmamıştır.

Türkiye’de kadın ve erkeklerin 21. yüzyıldaki istihdam durumuna dair veriler de çeşitli mesleklerdeki -Türk edebiyatına da yansıyan- kadın-erkek dengesizliğini ve eşitsizliğini desteklemektedir. Tüm modernleşme ve kadının kamusal alandaki ikincil konumunu değiştirmeye yönelik uygulamalara rağmen erkek egemenliği devam etmektedir. KSGM’nin¹⁰ çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde ettiği 2017 verilerine göre kamuda istihdam edilen personelin yaklaşık %37’si kadın, %63’ü erkek olduğu gibi üst düzey yöneticiliklerde, uzmanlık gerektiren mesleklerde de kadınların temsil düzeyi düşüktür. Dışişleri Bakanlığı 2016 verilerine göre büyükelçilerin %1,8’i, başkonsolosların %1,3’ü kadındır. İçişleri Bakanlığı 2017 verilerine göre ise sadece 2 kadın vali, 8 vali yardımcısı, 12 kaymakam bulunmaktadır. Üniversitelerde kadın profesörler %30,5; doçentler %37,1; yardımcı doçentler %41,6 oranında yer almakla birlikte kadın rektör oranı, sadece %9,03’tür. Mimarların yaklaşık %44’ü; avukatların %42’si; hâkim ve savcılarının %32’si, emniyet amirlerinin %8’i; başkomiserlerin %7’si; polislerin %6’sı kadındır. 2015-2016 öğretim yılında üniversitede okuyan öğrencilerin yaklaşık %46’sının kadın olması, ümit vermekle birlikte kadınların eğitimi, daha çok eğitim (%68,6); sağlık (%63) ve el sanatları (%63,3) alanlarında yoğunlaşmaktadır (KSGM 2017). Meslekler alanındaki bu erkek egemenliği, Tablo 5 ve Tablo 6’da dikkat çektiği üzere Türk edebiyatında da yansımaları bulmuştur.

3. Sonuç ve Öneriler

Romanlar ve hikâyeler, her ne kadar kurmaca eserler olsa da yazının içinde yaşadığı toplumun gerçekliklerinden çok da uzak ve yalıtılmış değildir. Dolayısıyla Türk toplumunun ve kültürünün yaklaşık 150 yıllık toplumsal cinsiyet algısı, Türk edebiyatına önemli ölçüde yansımıştır. 552 kelimenin, 1860-2015 yılları arasında yazılmış 163

¹⁰ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

eserde taranması sonucunda, 402 kelimenin daha çok kadın ya da erkek cinsiyetinde kullanıldığı görülmüştür.

Davranışsal-zihinsel nitelikler kategorisinde 53, fiziksel özellikler kategorisinde 33, meslekler kategorisinde 12 kelimenin toplumsal cinsiyeti *kadın*; davranışsal-zihinsel nitelikler kategorisinde 117, fiziksel özellikler kategorisinde 22, meslekler kategorisinde 165 kelimenin de toplumsal cinsiyeti *erkek* olarak tespit edilmiştir. İncelenen kelimelerin –sayısal olarak- daha fazla erkek karakterler için kullanılmış olması, Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet vurgusunun erkek cinsiyetinde yoğunlaştığı anlamına gelmez. Bu sonuçlar, elbette kadın ya da erkeğe atfedilen bir özelliğe vurgu yapan kelimelerin Türkçe söz varlığındaki çeşitliliği ya da -meslekler kategorisinde olduğu gibi- doğrudan gerçeklikle de ilgilidir. Mesela *kabalık*, *görgüsüzlük* ve *acımasızlık* gibi nitelikler erkek cinsiyetine yakıştırılmıştır. Bu temadaki *ayı*, *despot*, *gaddar*, *hanzo*, *hödük*, *kaba saba*, *kabadayı*, *psikopat*, *yobaz*, *zalim* gibi kelimelerin çokluğu ve çeşitliliği, sayısal verileri de etkilemiştir. Neticede makalenin bulgular ve tartışma bölümünde dile getirildiği gibi sayısal verilerden ziyade kelimelerin içerikleri ve hangi niteliklerin hangi cinsiyete uygun görüldüğü daha fazla önem taşımaktadır. Verileri bu bakış açısıyla yorumladığımızda –genel olarak- aşağıdaki sonuçlara varmak mümkündür.

1. Daha fazla erkek karakterler için kullanılan kelimeler; ahlaki zayıflık, kabalık, acımasızlık, bencillik, sorumsuzluk, başıboşluk, çapkınlık gibi olumsuz ya da bilgelik, cesaret, güç, dayanıklılık gibi olumlu nitelikleri içermekte; kamusal alanın neredeyse her alanında var olan meslekleri ifade etmektedir.

2. Daha fazla kadın karakterler için kullanılan kelimeler ise iffet, uyumluluk, fedakârlık, sevimlilik, güzellik, temizlik, duygusallık, kırılgnalık, hamaratlık gibi olumlu ya da gereksiz ve boş konuşmaya, huysuzluğa, şirretliğe dair olumsuz nitelikleri içermekte; kamusal alanların sadece bazı uzmanlık dallarını ifade etmektedir.

3. Bu makalede toplumsal cinsiyeti değerlendirilen kelimelere dair sonuçlar -bulgular ve tartışmalar bölümünde vurgulandığı gibi- yazar ve dönem değişkenleri açısından ortaya konan verilerle birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı olabilir.

4. Çalışma sonucunda elde edilen veriler, Türk edebiyatına yansıyan bir toplumsal cinsiyet panoraması sunsa da bu verilerin

Türk edebiyatındaki her roman ya da hikâye için geçerli olduğu söylenemez. Dolayısıyla bu veriler, daha spesifik bağlamlarda incelenmeye de açıktır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Midhat Efendi (2010), *Müşahedat* (4.Baskı), Akçağ Yay., Ankara.
- AKBALIK, Esra (2012), *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Kadınlar* (Doktora Tezi), İstanbul Ü., SBE, İstanbul.
- AKTAŞ, Ayfer (2008), “Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından Türkçe ve Almanca Deyimlerde Kadın”, *Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın Uluslararası Sempozyumu, Edebiyat, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın*, Anadolu Ü., Eskişehir, s.31-37.
- ARSOY, Naciye (2011), *Türk Masallarında Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın* (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Ü., SBE, Kars.
- ASLAN, Şengül. A. (2000), *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*, T.C. Başbakanlık KSGM Yay., Ankara.
- ATAMAN, Özlem E. (2002), *Sinemada Toplumsal Cinsiyet Rollerini: 1980-1999 Yılları Arasında Türk Sinemasında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu* (Doktora Tezi), Anadolu Ü., SBE, Eskişehir.
- ATAY, Oğuz (1984), *Tehlikeli Oyunlar* (2. Basım), İletişim Yay., İstanbul.
- BAUDRILLARD, Jean (1988), *Metinler ve Söyleşiler* (Çev. O. Adanır), Ajans Tümer Yay., İzmir.
- BAYYURT, Yasemin (2000), “Kim Daha Nazik? Erkekler mi, Kadınlar mı?”, *XIII. Dilbilim Kurultay Bildirileri*, Boğaziçi Ü., Yay., İstanbul, s.155-167.
- de BEAUVOIR, Simone (1993), *Kadın “İkinci Cins” / Evlilik Çağı* (Çev. B. Onaran, 7. Basım), Payel Yay., İstanbul.
- BRAUN, Friederike (1997), “Covert Gender in Turkish”, *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri, 7-9 Ağustos, 1996*, AÜ Yay., Ankara, s. 267- 274.
- BRAUN, Friederike (2000), *Geschlecht im Türkischen: Untersuchungen zum sprachlichen Umgang mit einer sozialen Kategorie*, Otto Harrassowitz, Weisbaden.
- BRAUN, Friederike (2001), “Turkish. The Communication of Gender in Turkish”, *Gender Across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men*, Vol. 1, (Ed. M. Hellinger-H. Bußmann), s: 283-310.
- BÜYÜKKANTARCIOĞLU, Nalân (2002), “Kadın ve Dil: Dilbilimde Farklı Yaklaşımlar”, *Frankofoni*, Hacettepe Ü., Fransız Dili ve Edebiyatı Ortak Kitabı, Ankara, s.289-304.

- CARLI, Linda L. (1990), "Gender, Language and Influence", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.59 (5), s. 941-951.
- COATES, Jennifer (2013), *Women, Men and Language* (3rd edition), Routledge, New York.
- CRAWFORD, Mary (1995), *Talking Difference: On Gender and Language*, Sage Publications, London.
- ÇANKAYA, Mine (2009), *Linguistic and Semiotic Representation of Gender in Turkish TV Commercials* (Doktora Tezi), Hacettepe Ü., SBE, Ankara.
- ÇINAR, Emine K. (2013), *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet* (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Ü., EBE, Denizli.
- ÇOLAK, Gülcan (2017), "Yazar Cinsiyeti Değişkeninde Türkçede Toplumsal Cinsiyet", *30. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 13-14 Mayıs 2016*, Dilbilim Derneği Yay., Ankara, s. 297-305.
- ÇOLAK, Gülcan- YILMAZ, Emine- KISA, Oğuz (2017), "Türkçe Kelimelerde Toplumsal Cinsiyet Değişimi" *18. Uluslararası Türk Dilbilim Kurultayı, 24-26 Şubat 2017, Çukurova Ü., Adana*.
- DEMİR, Nesrin K. (2004), *Televizyon Reklamlarında Yer Alan İdeolojiler ve Toplumsal Cinsiyetin İnşası* (Doktora Tezi), Ege Ü., SBE, İzmir.
- DOĞAN, Enfel (2011), "Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (17), s. 89-98.
- DÖKMEN, Zehra (2006), *Toplumsal Cinsiyet* (2. Baskı), Sistem Yay., İstanbul.
- EDWARDS, John (2009), *Language and Identity*, Cambridge University Press, New York.
- ERDAL, Çiğdem (2010), *Türkiye'de Ulusal Kanallarda Yayınlanan Prime-Time Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Açısından Ailenin Sunumu* (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Ü., SBE, Eskişehir.
- EREN, Şükriye (2012), *Popüler Kültür ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik Programları: "Esra Erol'da Evlen Benimle" Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Ü., SBE, Antalya.
- KILCI, Şule E. (2009), *Tüketim Toplumunun Bir Formu Olarak Çizgi Filmlerde Çocukluk ve Toplumsal Cinsiyet: Barbie, Bratz ve Winx Club* (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Ü., SBE, Kocaeli.
- ERSÖZ, Aysel G. (2010), Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6, s. 168-181.
- ESTÉS, Clarissa P. (2003), *Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* (Çev. H. Atalay), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- GÜDEN, Menekşe P. (2006), *Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçenin İçerdığı Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ü., SBE, İstanbul.

- GÜRBİLEK, Nurdan (2016), *Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe* (5. Basım), Metis Yay., İstanbul.
- HELVACIOĞLU, Firdevs (1996), *1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ü., SBE, İstanbul.
- İÇKE, Seçil (2013), *Representation of Gender in Contemporary Toy Design: An Analysis of Barbie Doll* (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Ekonomi Ü., İzmir.
- İMANÇER, Dilek (2000), *Televizyonda Toplumsal Cinsiyet Sembollerinin Türk Aile Dizilerinde Sunumu* (Doktora Tezi), Ege Ü., SBE, İzmir.
- KAN, Deniz (2011), *Bilgisayar Oyunlarında Toplumsal Cinsiyetçi Kurgulama* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Ü., SBE, Isparta.
- KANDİYOTİ, Deniz (2015), *Cariyeler, Bacular, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (5. Basım, Çev. A. Bora vd), Metis Yay., İstanbul.
- KERİMOĞLU, Caner - DOĞAN, Gökçe (2015), "Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Cinsiyet", *TÜBAR-XXXVIII*, s. 143-179.
- KGSM (2017), *Türkiye'de Kadın*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, <https://kadininstatu.su.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, (Erişim tarihi: 18.06.2017).
- KILIÇ, Latife K. - EYÜP, Bircan (2011), "İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme", *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3, s. 129-148.
- KÖNIG, Güray (1992), "Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı", *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yay., Ankara, s. 25-36.
- KÖSELER, Feyza (2009), *Okul Öncesi Öykü ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Olgusu* (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Ü., SBE, Aydın.
- KÜKRER, Mustafa (2015), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yönüyle Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Ü., Bolu.
- LAKOFF, Robin (1975), *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row Publishers.
- MALTZ, Daniel N. - BORKER, Ruth A. (1997), "A Cultural Approach to Male-Female Miscommunication". *Language and Social Identity* (Ed. J. J. Gumperz), Cambridge University Press, USA, s.196-216
- MORAN, Berna (1994), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-1* (4. Baskı), İletişim Yay., İstanbul.
- NEUMAN, Lawrence W. (2007), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev. S. Özge), Yayınodası, İstanbul.

- ÖZÇALIŞKAN, Şeyda (1994), “Kadın ve Erkeklerin Küfür Kullanımı Üzerine”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, Hitit Yayınevi, s. 274–287
- ÖZGÜR, Özlem (2010), *Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Ü., SBE, Konya.
- ÖZSOY, Tufan (2006), *Türk Dergi Reklamlarında Kadın İmgesi Kullanımı; 1971–2004 Döneminin Bir Değerlendirmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Ü., Adana.
- ÖZÜNEL, Evrim Ölçer (2006). *Masal Mekânında Kadın Olmak: Masallarda Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- PEASE, Allan & Barbara (2007), *Erkekler Neden Dinlemez, Kadınlar Neden Harita Okuyamaz* (Çev. D. Yılmaz), Picus Yay., İstanbul.
- PEHLİVAN, Pelin V. (2016), *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye’de Gündüz Kuşağı Programlarında Kadın Temsili* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Ü., SBE, İstanbul.
- SABUNCUOĞLU, Ayda (2006), *Televizyon Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet* (Yüksek Lisans Tezi), Ege Ü., SBE, İzmir.
- SANCAR, Serpil (2014), *Türk Moderleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* (3. Baskı), İletişim Yay., İstanbul.
- SARAÇGİL, Ayşe (2005), *Bukalemun Erkek: Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Ataerkil Yapılar ve Modern Edebiyat*, İletişim Yay., İstanbul.
- SOFU, Hatice (2000), “Annenin Çocuğa Yönlendirdiği Dilde Cinsiyetçi Ögeler”. *13. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- ŞİMŞEK, Ayşe (2011), *Toplumsal Cinsiyetin Sanal Ortamda Yeniden İnşası: İtiraf.Com* (Doktora Tezi), Hacettepe Ü., SBE, Ankara.
- TEKVAR, Sırma O. (2006), *Dergi Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri: FHM ve Cosmopolitan Reklamlarının Karşılaştırmalı Göstergibilimsel Çözümlemesi* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Ü., SBE, Ankara.
- TOPAL, Özlem (2012), *Toplumsal Cinsiyetin İnşası: 7-12 Yaş Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Ü., SBE, Trabzon.
- TÖRET, Aslı B. (2017), “Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Türk Halk Ninnilerine Yansımaları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* (81), s. 173-191
- Türkçe Sözlük*, (2011), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- UZUNER, Buket (2000), *Kumral Ada Mavi Tuna* (29. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Van ZOONEN, Liesbet (1997), “Medyada Feminist Yaklaşımlar”, *Medya, Kültür, Siyaset* (Der. S. İrvan), Ark Kitapları, Ankara, s. 301–335.

- VENDRYES, Joseph (2001), *Dil ve Düşünce* (Çev. B. Vardar), Multilingual, İstanbul.
- WAREING, Shân (1999), "Language and Gender", *Language, Society and Power* (Ed. L. Thomas and S. Wareing), Routledge, London, s. 65-81.
- WODAK, Ruth - GERTRAUD Benke (1998), "Gender as a Sociolinguistic Variable: New Perspectives on Variation Studies," *The Handbook of Sociolinguistics* (Ed. F. Coulmas), Blackwell Publishing, Oxford, s. 127-150.
- YORGANCI, Fatma (2008), *İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası* (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Ü., SBE, Afyon.
- YUVAL-DAVIS, Nira (2014), *Cinsiyet ve Millet* (Çev. A. Bektaş, 4. Baskı), İletişim Yay., İstanbul.
- ZENGİN, Filiz G. (2016), *Karadeniz Fıkralarına Toplumsal Cinsiyet Açısından Yaklaşım* (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Ü., SBE, Samsun.